

4) роли имен ключевых персонажей в формировании сказочного текста и его современной интерпретации.

Ключевые слова: сказочные тексты, внутренняя форма слова, этимология.

The article is devoted to the problems of 1) specifics of the fairy-tale text as genre; 2) hypotheses of the fairy-tale texts origins; 3) basic functions of the texts and 4) a role of the key character names in the formation of the fairy tale text and its recent interpretation.

Key words: the fairy-tale text, inner form of the word, etymology.

УДК 378.016:811.161.2

Кабиш О.О.

ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

Статтю присвячено одній з проблем сучасної професійної освіти – формуванню термінологічної компетенції як обов'язкового складника мовленнєвої культури фахівців. Розв'язати цю проблему покликаний курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)», у контексті якого проаналізовано теоретичні й практичні питання, вивчення й виконання яких підвищить рівень термінологічної культури майбутніх фахівців.

Ключові слова: компетенція, професійно-мовленнєва компетенція, термінологічна компетенція.

Духовна культура соціуму визначається насамперед станом функціонування мови в усіх сферах суспільної діяльності. У системі професійної підготовки у ВНЗ України велике значення має мовна освіта майбутнього фахівця, оволодіння ним професійно-комунікативною компетенцією, важливим і обов'язковим складником якої є термінологічна компетенція, що забезпечує становлення свідомої мовної особистості, здатної на належному рівні комунікативно виправдано послуговуватися мовними засобами у професійному спілкуванні.

Основним завданням у формуванні мовленнєвої фахової компетенції є не тільки постійне засвоєння нових знань (понять, термінів, фактів), але і їх обов'язкове практичне застосування, реалізація сформованих умінь і навичок у професійній діяльності, без чого неможливе здійснення компетентнісної парадигми сучасної освіти [5, с. 38].

У сучасній лінгводидактиці особливостям мовної освіти, зокрема термінологічної, присвячено низку ґрунтовних робіт. Це праці Л. Барановської, Г. Бондаренко, М. Вашуленка, Л. Вікторової, З. Гирич, Л. Головатої, Н. Голуб, О. Гридзук, М. Гуць, Т. Денищич, Т. Донченко, Л. Златів, Н. Івашкіної, С. Карамана, К. Климової, Т. Лободи, З. Мацюк, А. Нікітіної, Т. Окуневич, Г. Онуфрієнко, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Романової, Т. Симоненко, Л. Скуратівського, Г. Шелехової та ін. Особливо значущими є роботи, у яких розглядається сутність і рівнева модель мовної особистості, розвиток таких її складників, як національно-мовна свідомість, мовно-ціннісні орієнтації, мовні здібності, мовне чуття, мовний смак. Незважаючи на великий науковий доробок, присвячений цій проблемі, пропонуємо власне бачення шляхів формування термінологічної культури студентів.

Мета статті – проаналізувати теоретичні та практичні методи формування термінологічної компетенції студентів у процесі вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Аналіз праць сучасних дослідників дає підстави визначити зміст понять «компетенція», «професійно-мовленнєва компетенція» та «термінологічна компетенція».

Компетенція – сукупність знань та умінь у певній сфері діяльності людини [2].

Професійно-мовленнєва компетенція – «оволодіння студентами фаховою термінологією; набуття умінь доцільно використовувати професійну лексику, фразеологію, послуговуватися граматичними й стилістичними засобами професійного мовлення» [6].

Термінологічна компетенція – «здатність фахівця використовувати з точністю і лінгвістичною правильністю терміни в усному й писемному професійному мовленні» [1, с. 166]: володіння термінологічною базою фахових дисциплін; вільне сприймання й продукування термінів; визначення видів і способів творення термінологічної лексики; професійну-термінологічну грамотність в усному і писемному мовленні; редагування і переклад фахових текстів; уміння вести бесіду, переконувати, аналізувати, доводити, обґрунтовувати власну позицію.

Саме ці завдання покликаний реалізувати курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Проте розв'язання зазначених завдань ускладнюється тим, що дисципліну Українська мова (за професійним спрямуванням) вивчають на першому курсі, коли студенти ще фактично не знають фахової термінології (за навчальною програмою, затвердженою МОН України, передбачено її викладання на 2-му та 3-му курсах). Тому під час

формування професійно-мовленнєвої компетенції потрібна тісна співпраця з викладачами фахових дисциплін.

У сучасній лінгводидактиці вироблено методику опрацювання термінологічної лексики на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням). На думку дослідників, можна виокремити три основні етапи формування термінологічної компетенції студентів: початковий, компетентнісно-орієнтований, діяльнісно-комунікативний [1; 3; 5].

Вважаємо, що на *першому (початковому) етапі* потрібно з'ясувати основні теоретичні питання з термінознавства, необхідні для засвоєння студентами термінологічного комплексу обраного фаху:

- зміст понять «термін», «термінологія», «терміносистема»;
- основні ознаки та вимоги до терміна;
- класифікацію термінів залежно від ступеня спеціалізації значення;
- джерела та способи творення української термінології;
- структурні моделі термінологічної лексики;
- етапи становлення української наукової термінології та термінології обраного фаху.

У добу активного національного самоусвідомлення все більшої гостроти набуває проблема відродження й функціонування власне української лексики й термінології. З огляду на це важливо звернути увагу студентів на українську «репресовану» фахову термінологію, яка була вилучена зі словників, на причини й наслідки цього явища.

Як відомо, найважливішою складовою професійної мови є термінологія іншомовного походження, засвоєння якої необхідне для формування сучасного фахівця. Тому на заняттях необхідно з'ясувати зі студентами причини появи термінологічних запозичень в українській мові; визначити етапи адаптування іншомовних слів у мові-реципієнті; розглянути проблеми культури мовлення й спілкування, тобто вказати на позитивні й негативні наслідки цього процесу, наголосити, що невмотивована заміна українських слів створює переважаність української фахової мови запозиченнями.

Усе це може бути зреалізовано як у лекційному курсі, так і під час самостійної роботи студентів (робота з підручниками, навчальними посібниками, довідниками, словниками тощо; написання рефератів, підготовка доповідей, презентацій; виконання творчих завдань; участь у роботі наукових гуртків, проблемних груп).

Робота з формування мовленнєвої фахової компетенції студентів та вивчення термінологічної лексики продовжується *на другому етапі (компетентнісно-орієнтованому)*, а саме під час практичних занять, що мають теоретико-практичний характер.

Продуктивність засвоєння термінів та їх активне використання в усному й писемному українському фаховому мовленні залежить від продуманої системи вправ, послідовно спрямованих як на переклад та вдумливе засвоєння термінології, так і на активізацію вмінь говоріння і слухання, необхідних для застосування термінології в конкретних професійних ситуаціях. З огляду на це практичні заняття повинні передбачати колективну й індивідуальну форму роботи.

Організувати практичні заняття доцільно за допомоги різних методів та прийомів навчання:

- *непродуктивних* (розповідь, пояснення, виконання вправ репродуктивного типу) для з'ясування дефініції запропонованих термінів, фонетико-орфоепічного, лексико-граматичного та орфографічного їх опрацювання;
- *продуктивних* (аналіз і зіставлення мовних явищ, тренувальні вправи, дослідницькі й проблемні завдання), що передбачають, наприклад, складання словосполучень з фаховими термінами та введення їх у професійні тексти; добір синонімів, антонімів, паронімів, омонімів; словотвірний аналіз; з'ясування походження терміна, його структурної моделі; переклад фахових термінів тощо.

Реалізації формування у студентів професійної мовленнєвої компетенції на основі фахової термінології вимагає професійно-орієнтованої комунікації, спрямованої на конкретного адресата – фахівця певної сфери діяльності. Тому розробляти систему вправ, на нашу думку, потрібно так, щоб кожна вправа, кожне завдання було професійно орієнтованим. Наприклад, на практичному занятті студентам фізико-математичного факультету спеціальності «Математика, економіка» можна запропонувати виконати такі завдання:

Завдання 1. *Запишіть терміни в три колонки: 1) загальнонаукові; 2) міжгалузеві; 3) вузькогалузеві. Обґрунтуйте розподіл.*

Псевдонаука, синтез, багатогранник, тангенс, аксіома, концепція, скінченна множина, санація, функція, аналіз, ін'єкція, асиміляція, дистриб'ютор, депозит, система, маркетинг, контракт, аудит, косинус, вето, опозиція, психоаналіз, інтеграл, структура, ознака, критерій, приватизація, інфляція, гіпотенуза, гіпотеза.

✓ *З'ясуйте значення поданих термінів.*

✓ *Які із термінологічних одиниць вживаються у вашій професійній діяльності?*

- ✓ Які із запропонованих загальнонаукових термінів у межах своєї терміносистеми можуть конкретизувати значення і ставати вузькогалузевими? У який спосіб це відбувається?
- ✓ Поясніть правопис підкреслених слів.

Завдання 2. Визначте спосіб творення поданих термінів. Відповідь обґрунтуйте.

Вектор, система координат, валютний контракт, функція, рентабельність, безготівковий, чотирикутник, чиста конкуренція, множник, дециметр, теорія імовірностей, чисельник, ознака цілого числа, показник інфляції, оподаткування, платоспроможність, безготівковий розрахунок, лізинг, консалтинг.

- ✓ З'ясуйте особливості наголошування підкреслених термінів.

Завдання 3. До поданих термінів доберіть синоніми («репресовані» українські відповідники). Скористайтеся довідкою.

Комбінаторика, множене, підносити до 2-го степеня, периметр, біном, бісектриса, діагональ, діаметр, ділене, паралелограм, паралельні, система трикратна, формула, арифметика.

Довідка: поперечник, взір (взірець), множеник, обвід, діленик, рівнодільна, рівнобіжні, двоквадратовий двочлен, квадратовувати, косина, рівнобіжник, двосічна, потрійна, теорія сполук, нотниця.

- ✓ Чи доречне вживання термінологічних слів, поданих у довідці, у сучасній математичній науці? Обґрунтуйте свою відповідь.
- ✓ Яку роль відіграє синонімія в термінологічних системах?

На **третьому (діяльнісно-комунікативному) етапі** формування термінологічної компетенції провідними є активні методи навчання, зокрема комунікативний, який допомагає засвоїти мову як засіб спілкування на основі практичного застосування мовного матеріалу, розширення та поглиблення пізнавальних здібностей студентів. Основний прийомом комунікативного методу – моделювання комунікативних ситуацій (або комунікативних вправ), що допомагають студентам перенестися в реальну професійну ситуацію.

З цією метою, на нашу думку, доцільно застосовувати такі форми організації навчального процесу:

- *неімітаційні* (дискусії, диспути, екскурсії, написання доповідей, виступів, тез, статей);
- *імітаційні неігрові* (аналіз конкретних ситуацій, розв'язання виробничих завдань, розбір та складання документації, дії за інструкцією);
- *імітаційні ігрові* (ігрове проектування, кейс-стаді, «мозковий штурм»).

Саме ці форми навчання розкривають великі потенційні можливості для розв'язання триєдиного завдання: навчання, виховання і розвитку особистості майбутніх фахівців.

Під час вивчення фахової термінології значну увагу варто приділити роботі з професійно-орієнтованими та науковими текстами, оскільки вони сприяють розвитку в студентів самостійності в пошуку й набутті спеціальних знань, умінні застосовувати їх у професійній діяльності. Саме навчальний текст за фахом є основним джерелом отримання науково-професійної інформації, а також об'єктом вивчення та засобом навчання мови професії [3, с. 54].

Усі текстові матеріали потрібно добирати з урахуванням вимог відповідності цілям і завданням професійно-орієнтованого навчання, виховання і розвитку особистості фахівця, сучасності й актуальності, репрезентативності мовного матеріалу, лінгвістичній доречності і цінності, змістовності й ілюстративності [4, с. 265].

Для навчання варто використовувати фахові тексти різних ступенів складності. Така робота має бути представлена як письмовими, так і усними формами, різноманітними жанрами, в яких реалізуються різновиди текстів офіційно-ділового й наукового стилів – наукові статті, тексти за фахом у підручниках і посібниках, анотації, рецензії, реферати, документи, доповіді тощо.

Добираючи навчальний текст, необхідно передбачити колективну й індивідуальну форми роботи, а також роботу з термінологічними словниками. Завдання до текстів можуть бути різноманітними: аудіювання, анотування, реферування, редагування, переклад, дискутування, рольові ігри тощо.

Зрозуміло, що не всі завдання до тексту під силу виконати студентам під час практичних занять. Тому потрібно так організувати роботу, щоб частину матеріалу вони опрацьовували вдома (самостійно), активізувати матеріал, поданий на лекціях. Наприклад, можна запропонувати студентам самостійно дібрати фахові тексти різних типів з різних джерел, зокрема з мережі Інтернет, та проаналізувати їх; підготувати дискусію за обраними текстами тощо.

У процесі самостійної роботи студенти не лише отримують науково-професійну інформацію, але й систематизують, класифікують, аналізують, синтезують і структурують знання, удосконалюючи уміння й навички смислового й змістового аналізу різноманітних професійно-орієнтованих текстів. На нашу думку, саме послідовна самостійна робота студентів із фаховими навчальними текстами наочно демонструє їм уживання

морфолого-синтаксичних і лексико-граматичних конструкцій наукового та офіційно-ділового стилю сучасної української літературної мови. Окрім того, спеціальний текст є зразком монологічного професійного мовлення, на базі якого студент може будувати власне висловлювання.

Робота з текстом

Текст 1

Дещо про українську математичну термінологію

*Якщо хочете працювати для
українського народу, ставайте
першокласними вченими та пишіть
свої праці українською мовою.
Тоді мимохит'я і чужі почнуть
вивчати українську мову, щоб
знайомитись з вашими роботами.*

П.Житецький

Творення українських математичних термінів почалося ще в кінці XIX ст. Важливе значення мало заснування Товариства імені Шевченка (у, в) Львові 1873 р. яке пізніше набуло статус (а, у) наукового, а також Українського Наукового Товариства у Києві 1907 р. 1921 р. останнє об'єдналося із Всеукраїнською Академією Наук (ВУАН) утворивши Інститут Української наукової мови (ІУНМ). Саме в той період (роки українізації) було зтворено національну математичну термінологію яка відповідала світовому рівню і мала потенціал для подальшого розвитку, оскільки була саме соборною українською.

Природний розвиток української математичної термінології було презупинено на початку 30-х рр., після розгортання гострої кампанії проти українського мовознавства взагалі і національної термінології зокрема. У той час власне українські терміни замінювалися на інтирнаціоналізми прийняті в російській термінології, або кальки з російських. З 1937 р. процес українського математичного терміно-творення припинився зовсім й продовжувався лише закордоном та частково в Західній Україні. Всі зазначені вище обставини недозволили зформувати справжню українську математичну термінологію для використання її в незалежній Україні.

Нині формування української математичної термінології відбувається трьома шляхами: інтирнаціоналізаторським, українізаторським та консервативним. Перший передбачає, що терміни мають вживатися так як вони усталилися в інших розвинених мовах; другий прагне замінити всі терміни українськими відповідниками, третій виступає за збереження

радянського варіант (а, у). Правильний шлях формування урахування (і, й) поєднання всіх цих трьох принципів та досвіду інших національних терміносистем, уникнення їхніх помилок і недоліків (Н. Вірченко).

- ✓ *До якого стилю, підстилю, жанру, типу мовлення належить цей текст? Яка його мета та призначення?*
- ✓ *Складіть тезовий план, визначте ключові слова.*
- ✓ *Чи згодні ви з думкою П. Житецького, висловленою в епіграфі? Чи актуальна вона нині? Обґрунтуйте свою відповідь.*
- ✓ *Яким шляхом повинно відбуватися формування української наукової термінології, зокрема математичної? Аргументуйте свою думку.*
- ✓ *Проведіть «Інтерв'ю з фахівцем» за прочитаним текстом, доповнивши подані відомості цікавими фактами про формування й розвиток української математичної термінології (робота в парах).*
- ✓ *Зредагуйте орфографічно й пунктуаційно поданий текст.*

Текст 2

Поняття алгоритму започатковувалось на самих ранніх етапах розвитку математики. Для відповіді на питання про існування алгоритмічного рішення можна обмежитись інтуїтивним поняттям алгоритму, оскільки достатньо лише запропонувати рішення і переконатися в тому, що процедура рішення є ефективною. У випадку ж необхідності упевнитися в зворотному, тобто у відсутності алгоритму, необхідна формальна характеристика алгоритму. Такі характеристики були дані лише в 30-их роках минулого сторіччя в роботах К. Гьоделя, А. Тюрінга, А. Чьорча, Ж. Ербрана, Е. Поста і С. Кліні. Ці дослідники визначили різні поняття рекурсивних функцій і відповідні поняття рекурсивно перераховних множин, використовуючи, зокрема, абстрактні обчислювальні машини, схеми правил чи породжувальні граматики. Усі ці, на перший погляд, різні підходи визначали один клас функцій і клас множин.

Початок розвитку найважливіших розділів теорії алгоритмів – теорії рекурсивно перераховних множин і ступенів нерозв'язності – відносяться до ще більш пізнього часу – середини 40-их – початку 50-их років. Саме в ті роки були опубліковані фундаментальні роботи Е. Поста і С. Кліні, що містили не тільки первісні методи і результати теорії, але й визначили на найближчі два-три десятиріччя шляхи її розвитку.

Нині одним з найважливіших інструментів досліджень у теорії алгоритмів є теорія ступенів нерозв'язності відносно Тюрінгової звідності. У прикладних питаннях використовується метрична теорія складності, що спирається на модифікації Тюрінгової звідності, категорично послаблені

накладенням поліноміальних обмежень на час або пам'ять обчислення (В. Беляєв).

- ✓ До якого стилю, підстилю належить цей текст? Назвіть його стилістичні особливості.
- ✓ Доберіть до нього заголовки, визначте ключові слова.
- ✓ Чи є в тексті слова, що вказують на перехід від однієї закінченої думки до іншої, для узагальнення сказаного або вказують на висновок. Назвіть їх.
- ✓ Випишіть фахові терміни, з'ясуйте їхнє значення, спосіб творення структурну модель, поясніть правопис.
- ✓ Напишіть анотацію до поданого тексту.
- ✓ Зредагуйте текст, якщо потрібно. Обґрунтуйте виправлення, зроблені вами.

Робота з фаховою термінологією повинна продовжуватися на наступних заняттях.

Отже, продуктивність засвоєння термінів та їх активне використання в усному й писемному українському фаховому мовленні залежить від цілеспрямованої роботи викладача і студентів на лекційних і практичних заняттях, а також під час індивідуальної і самостійної роботи. Виконання різних завдань і вправ сприяє формуванню стійкого інтересу до вивчення дисципліни, активної пізнавальної діяльності, самостійності й творчості студентів, розвиває вміння критичного аналізу сприйнятої інформації, а також свідомому засвоєнню термінів, що в подальшому забезпечить ефективне формування професійно-мовленнєвої компетенції.

Лише зацікавивши студентів їх майбутньою спеціальністю, можна привити любов до української мови й сформувати національно свідомих, мовленнєво компетентних фахівців, що зможуть досягти особистісного й професійного самовизначення та домогтися самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікторова Л. Методологічні аспекти формування професійно-термінологічної компетентності студентів / Л. Вікторова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2007. – Вип. 14, Ч. 2. – С. 164–171.
2. Глосарій термінів Європейського фонду освіти [Електронний ресурс] . – Режим доступу: old.nau.edu.ua/ru/EduProcess/Bologna/Glossary/
3. Джунусалієва Г.Д. Формування у студентів умінь опрацювання наукових текстів за фахом / Г.Д. Джунусалієва, Н.А. Ковальська // Матеріали XV міжнародної науково-методичної конференції «Управління якістю підготовки фахівців». – Одеса: ОДАБА, 2010. – Ч. I. – С. 53-54.

4. Дроздова І.П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ: монографія /І.П. Дроздова; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 320 с.
5. Климова К.Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія / К.Я. Климова. – Житомир : ПП «Рута», 2010. – 560 с.
6. Лобода Т.М. Формування мовної компетенції студентів-філологів під час вивчення термінологічної та іншомовної лексики в курсі ділової української мови / Т.М. Лобода [Електронний ресурс] . – Режим доступу: old.nau.edu.ua /
7. Методика проведення занять у вищому навчальному закладі: метод. реком. для викладачів / [Л.Г. Кайдалова, О.О. Тележкіна, С.М. Полуян та ін.] – Х.: Вид-во НФаУ. – 2004. – 60 с.

Стаття посвячена одній из проблем современного профессионального образования – формированию терминологической компетенции как обязательного компонента речевой культуры специалистов. Решить эту проблему призван курс «Украинский язык (по профессиональному направлению)», в контексте которого проанализированы теоретические и практические вопросы, изучение и выполнение которых повысит уровень терминологической культуры будущих специалистов.

Ключевые слова: компетенция, профессионально-речевая компетенция, терминологическая компетенция.

This article is dedicated to one of the problems of modern vocational education - the formation of terminological competence as a mandatory component of speech culture professionals. To solve this problem called the course "Ukrainian language (for professional purposes)", which is analyzed in the context of theoretical and practical issues of study and implementation of which will improve terminological culture of future specialists.

Keywords: competence, professional competence speech, terminological competence.

УДК:811.161.2'276.6-057.86

Кривич Н.Ф.

КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА МОВНА КУЛЬТУРА ЯК ШЛЯХ ДО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ФАХІВЦЯ

У статті розглядається мовна підготовка як важлива умова професійного спілкування майбутнього фахівця.

Ключові слова: мовна культура, професійна підготовка фахівця, культура професійного спілкування, безперервне самовдосконалення.